

Stockholms folkminnen

Inledning

Carl Heideken och Lars Johannesson

Den vetenskapliga grunden för kulturhistoriska museer är av tradition folklivsforskning eller som ämnet numera åter kallas, etnologi. Etnologiska undersökningar är fortfarande en viktig bas för Stadsmuseets olika verksamhetsgrenar. Detta trots att det aldrig funnits någon avdelad tjänst inom området. En av grundtankarna när det nya Stadsmuseet planerades i slutet av 1920-talet, var att inrätta ett hantverksmuseum för stadens försvinnande hantverksskrån. Så blev det nu inte. Andreas Lindblom, nybliven chef för Nordiska museet och medlem i stadsmuseikommittén, stödde denna tanke. Han fick emellertid backa när planerna på ett stads-kvarter på Skansen lanserades. Verktyg och andra föremål i Nordiska museets ägo, som tillhört stockholmshantverkare blev kvar och ingår fortfarande som en vital del i Stads-kvarteret på Skansen.

På 1930-talet gjordes en unik dokumentation i Stadsmuseets egen regi för att beskriva de snabbt försvinnande hantverken. Med mycket små resurser gjordes inspelningar på 16 mm film. Hantverkare intervjuades, verkstäder uppmättes och föremål samlades in.

I början av 1940-talet inleddes ett samarbete med Nordiska museet med avsikten att intervjua och upp-

teckna äldre människors minnen om barndomen, ungdomstiden, yrkeslivet, bostadsförhållanden m m. Hela denna stora dokumentation kom att kallas "Stockholms folkminnen". Den har sin tyngdpunkt i 1800-talets slut och 1900-talets början.

Under Harald Hvarfners tid som museichef på 1970-talet, befastes den etnologiska verksamheten i nya riktlinjer för Stadsmuseet. Där heter det i klartext att museet skall dokumentera och redovisa stadsbornas sociala liv. Till skillnad från arkeologer och byggnadshistoriker som har fornminneslagen och byggnadslagstiftningen som pådrivare, saknar etnologerna en "folkminneslag" att stödja sig på.

Traditionen lever ändå vidare inom museet. Under senare tid har ett antal viktiga projekt inom det etnologiska området genomförts. De har i de flesta fall resulterat i både böcker och utställningar. Här kan nämnas "Barn i stan", "Skolbarn", "Lugnets industriområde", "Instrumentmakarna på Söder". Projekt som pågår är tex Almgrens sidenväveri, stockholmssungdom och elektronikindustrin i Kista.

En uppteckning ur "Stockholms folkminnen" får representera museets etnologiska ambitioner. Den inleds med en intervju med Carl-Herman Tillhagen. Han var den flitigaste upptecknaren och han ger också en livfull bild av hur arbetet gick till under 40-talet. Stadsmuseet har för avsikt att vid ett senare tillfälle publicera ett urval av dessa uppteckningar i bokform.

Samtal med Carl-Herman Tillhagen 28/8 1985

Lena Högberg och Lars Johannesson

Vi besökte Carl-Herman Tillhagen en förmiddag i slutet av augusti i hans egenhändigt byggda villa ute vid golfbanan på Lidingö. Anledningen till besöket var att vi systematiskt hade börjat läsa och gå igenom "Stockholms folkminnen", uppteckningar som Tillhagen gjorde i början av 1940-talet. Vi ville veta hur han gått till väga. Vi var nyfikna på mannen bakom dessa uppteckningar som är så friska och fulla av liv.

Vi möts ute på trappan av en äldre reslig herre och bjuds komma ner i souterrängvåningen där han har sitt arbetsrum. Det är ett stort rum med väggarna upp till taket klädda med böcker i dubbla rader, folkloristisk, etnografisk och etnologisk litteratur från hela världen. I ena änden av rummet står en snart 200-årig skåpsäng, kallad "etnologsängen" av forskarkollegor runt om i världen. I andra änden står en sittgrupp. Här placerar vi oss, knäpper på bandspelaren och ber vår värd berätta om hur "Stockholms folkminnen" kommit till:

En folklivsforskarens största tillgång är ett levande människointresse. Det krävs att man kan kommunicera med människor och att man kan visa humor och takt i samvaron med sina sagesmän. Man får aldrig uppträda som professor i ämnet och veta allting bättre. Inga föreläsningar! Inget lärdomsprål! Men gärna en rolig historia. Man bör nog också vara praktiskt lagd och något av en filosof med förståelse för människans andliga och materiella behov. Man måste kunna ställa lämpliga frågor. Inte ledande, då blir de tacksamma över att man har lagt svaret i munnen på dem. Ungefär som herrarna i radion gör. Svensken är i allmänhet dålig psykolog och har väldigt svårt att begripa sig på själsliga förhållanden.

Hur och när började uppteckningsarbetet?

Det var i början på 1940-talet, mitt under brinnande krig och med ideliga långa inkallelser till militärtjänst för min del. Jag är inte säker på vem som kom med uppslaget. Jag hade ju upptecknat mycket och var ännu inte fast anställd på Nordiska museet. De höga vederbörande där tyckte väl att det var ett lämpligt sätt att hålla mig med en liten ersättning genom att låta Stadsmuseet betala fiolerna och så behöll Nordiska museet en kopia. Arbetet intresserade mig i högsta grad och det var naturligtvis också ett välkommet tillskott till min lön. Den utgjorde, om jag inte missminner mig, hela 250 kronor i månaden.

Sätt igång!

Som alltid vid Nordiska museet så är det ingen som säger exakt vad man skall göra utan de säger "sätt igång"! Det är en god idé! Jag fick planera och genomföra arbetet helt på egen hand, och det passade mig förträffligt. Man kunde inte ha friare händer. Men samtidigt måste man ju undra, vad det var de ville med undersökningen. Det första bekymret var hur jag skulle få sagesmän. Var fanns de gamla människor som kunde tänkas veta något om gamla tiders Stockholm? På försörjningshemmen, naturligtvis! Jag gjorde genast upp en förteckning på dessa, och beslöt att besöka dem i tur och ordning. Jag ringde upp föreståndarna och berättade om min uppgift. Fanns på hemmet några åldringar som var talföra och minnesgoda? Överallt fick jag napp. Och så började det. Vart jag kom möttes jag av vänliga människor, som tog mina besök som ett angenämt avbrott i ensamheten. De fann ett nöje i att berätta och det glädde dem att någon gjorde sig besvär med att söka upp dem och lyssna till dem. Goda sagesmän kunde jag besöka vecka efter vecka.

Det hände väl också mer än en gång, att någon gamling slog igen dörren framför näsan på mig. Ofta

bodde två pensionärer i samma rum, vanligen då så, att en vital och duktig åldring parats samman med en senil och ålderdomssvag människa, ett omänskligt sätt att lösa vårdproblemen på. I sådana fall hände det mer än en gång, att den svagare parten blev upprörd vid mitt besök. "Vad ska det här tjäna till? Varför skall *den där* få sitta och prata dumheter? *Jag* får aldrig besök. Ge er iväg!" Kamraten bad mig då gråtfärdig att stanna, och för Guds skull inte bry mig om vad rumskamraten sagt. "Stanna bara! Och kom igen! Hit kommer annars ingen..."

Använde du frågelistor?

Nej, aldrig. Samtalet fick löpa fritt. Detta betydde naturligtvis inte, att det blev något kaffekonseljprat om ditt och datt. Jag var ju sedan åratal van att systematiskt uppteckna folkminnen och hade gått igenom hundratals frågelistor. Vanan gjorde, att jag alltid hade en disposition för intervjun klar i huvudet, trots att ämnena allt efter de utfrågades yrken och levnadsomständigheter varierade snart sagt var dag. Hade jag framför mig en gammal tegelbärare, fd stamkund på Nisses krog vid Klara strand, då var det den sociala miljön kring hans arbete som blev huvudtemat. I grannhuset kunde jag i dagar underhålla mig med en gammal grundläggningsarbetare, och jag kände mig som en lyckosam guldgrävare i Kalifornien, då arbetstempon, facktermer, baxarvisor och historier om livet i grunderna i en strid ström fyllde mitt anteckningsblock. Vilka härliga människor! Jag minns gamle grundläggare Rydell. Jag fann honom på Rosenlunds ålderdomshem i en sal med 15 andra åldringar. Vi måste slå oss ner i ett hörn i korridoren för att kunna få prata ostörda. "Det var ett oxtungt slit i grunderna för 21 öre i timmen och 12 timmars arbetsdag. Men, ta mej tusan, var det inte ett härligt liv! Det var jäkligt på många sätt, men Herre Gud så roligt vi hade, då vi *sjöng fram* stenblocken till grundmurarna! Dom dansade fram

över planken! Hoppade som harar för sång och samsa tag! Ingenting stod för ett postlag! Jag ska säga herrn, ibland går jag och tar en titt på en kallmur som jag basat för. Den här mur'n har du lagt, Rydell! Och ta mej tusan ligger den inte ännu rak och fin efter 50 år! Den ser inte ut som om en ox gått och pissat!" Denna yrkesstolthet och arbetsglädje kompenserade i någon mån grundläggaren för hans bekymmer för mat och kläder åt familjen. Hans lön var liten och utgick bara under byggnadssäsongen från vår till höst. Sen måste han ränna omkring och söka småjobb, bli "urmakare" vid spårvägen, knacka makadam i Rörstrandshagen, dra omkring med en kärra och "bettna", dvs sälja koks, kokta koklövar, färsk sill, grönt och dylikt eller tillsammans med en kamrat sopa upp en skridskobana med 2 öres entré utanför Mariahissen eller rigga upp en slängkälke på Hammarbysjön. Och "farbror" på stampen fick också hjälpa till mot en avgift av 5 öre per krona och vecka, liksom magasinsfrun, som om möjligt fick stå till tjänst med en liten kredit. Hustrun eller "tantan" hade kanske ett städjobb, som gav en slant. Då det var riktigt tomt i matskåpet kunde hon gå och "rugga", dvs tigga bröd, som krogarna gratis tillhandahöll dem som köpte en 6-öressup, det stod alltid en korg med dylikt brännvinsbröd på borden. En utväg var också att i tidiga ottan skynda ner till hörnet av Regeringsgatan och Trebackarlånggatan (Tegnér-gatan). Där höll en gammal käring till och sålde "skåpmat" för 10 öre portionen; skåpmat var rester från restaurangerna, som kyparna tagit reda på och gjort sig en slant på. Där kunde man också köpa kaffesump från Operakällaren... Jag minns många av mina sagesmän och de trevliga timmarna med dem. Bland dem Axel Andersson i Trolldalen här på Lidingö, muraren som hjälpte mig att bygga den öppna spisen där borta i hörnet. Han var en gammal landslagsboxare, son till Skånska Anna, som jag berättar om i uppteckningarna. Det var en underbar människa! Jättestark och tränad i ligaslagsmålen i

90-talets Fattig-Stockholm, men god som guld och en älskad "farbror" för mina barn. Och Margareta B från Kungsklippan, där hon på 80-talet var ensam-piga hos sin mor, som hade ett mathak för arbetarna hos Bolinders. Vilken underbar liten kvinna, med strålande goda ögon och med värme i stämman i trots av ett liv med hugg och slag av en ondsint, alkoholiserad man, "men så vacker och ståtlig, då vi gifte oss!" Och målaren Ronnström från Ronneby, som "ville ut i världen och lära sig den förträffliga konsten att försköna hus" (lära sig målaryrket). Och den allvarliga Amanda H, som i sitt enda lilla rum livnärde sig på att polera möbler åt stadens snickare för 2 kr om dagen, men som tillsammans med Ellen Key bildade sällskapet *Tolfterna* och i sällskap med 30 oppositionella svenska kvinnor uppvaktade statsminister Hammarskjöld i rösträttsfrågan. Oförglömliga människor.

Det fanns torra gubbar, sådana ingenjörstyper, riksdagsmannatyper, som egentligen inte hade annat än fakta att komma med. Men var fakta goda, tex hur man skötte en läskedrycksfabrik på Luntmakargatan, så var det ju bara roligt att lyssna på det. En ölutkörarens vardag – man kan tycka, vad finns det för poesi i det, men det är någonting fantastiskt att gå igenom öldistributionen i denna stora stad.

Använde du stenografi?

Nej, jag skriver snabbt och har ett gott auditivt minne. Jag antecknade med min snabbskrift fakta, termer, årtal och allt övrigt jag hann med utan att behöva avbryta berättaren. När jag kom hem om kvällen tog jag itu med utskriften och den tog ofta nog en del av natten. Slöt jag då ögonen kunde jag höra mina sagesmäns röster. Jag vågar påstå att allt väsentligt av både fakta, tanke och känslor kommit med i mina uppteckningar. Var jag osäker om något, gav nästa intervju besked. Tekniska beskrivningar

av hantverk och dylikt gick jag alltid igenom vid förnyade besök. Enligt mitt avtal med Nordiska museet kunde jag lämna mitt arbete där vid 15-tiden för att söka upp mina gamlingar. Med dessa var jag sedan sysselsatt till 18–19-tiden, ofta med ett par sagesmän var kväll för att inte trötta ut mina klienter.

Varför upphörde du med uppteckningsarbetet?

Tja. Vi behöver alla uppmuntran, och den värmen har vi svårt att ge varann i detta kalla land. Jag trivdes med arbetet, som gav mig stor glädje, trots allt nattarbete och alla sena middagar. Jag tyckte jag hade ett viktigt jobb att göra. Jag höll på med det där kväll efter kväll. Jag skötte mitt jobb på museet och hade rätt att smita ifrån vid tre-tiden och söka upp något lämpligt ålderdomshem och leta en sagesman och sitta ett par timmar eller så länge han orkade, och sedan åka hem med "tian" till Ropsten och gå hela den långa vägen hitut och sedan sitta på kvällen och natten till två eller tre tills jag var färdig med utskrivningen. Aldrig ett ord hade Stadsmuseet sagt om mina uppteckningar, om de var bra, om de var dåliga, om jag borde göra så eller så. Det var ett vakuum, ett tomt intet dit jag lämnade in uppteckningarna och jag fick en krona sidan, två kronor behöll Nordiska museet. Tror ni, att man kan göra så många sidor på en kväll, trött som man är. I tröttheten, jag hade en gammal Erika här som jag skrev på, så kunde det hända att jag skrev o c g istället för o c h. Naturligtvis gick det inte att undvika, att jag fram mot midnatt gjorde ett och annat "tryckfel", som jag självfallet sökte rätta till, innan jag lämnade materialet ifrån mig. En dag, då intendenten räknat ut mitt arvode, med avdrag med 50 öre här för en sida som bara var fylld till hälften och en 25-öring där, då det fattades några rader för fullt mått, säger han djupt bekymrad: "Man har ringt och klagat på din maskinskrift. Titta: här har du skrivit "ocg" i

stället för "och", här står ett "m" istället för ett "n", här fattas ett bindestreck..." "Ja, sa jag, det är ju själva fandern att man skall arbeta som en slav, och ändå kan inte dessa lärda herrar begripa att de har en duktig karl framför sig och kunna åtminstone säga ett ord om detta! Det gör mig minst sagt förbannad. Därför slår jag från och med idag igen butiken. Sök någon annan upptecknare!"

Jag vill påpeka, att dessa skolmästarbockar i marginalen är de *enda* omdömen jag fått om mitt arbete.

Jag var trött och utarbetad, och min reaktion ett uttryck för min ilska över "närgången ämbetshög-färd och de sparkar odågan ger den tåliga för-tjänsten".

Skulle uppteckningsarbetet fortsatt om man visat något intresse?

Ja visst, detta var ju så intressant och jag var ju inkörd på det.

Detta var dumt, jag har många gånger ångrat att jag inte struntade i kritiken och fortsatte arbetet. Det hade varit det riktiga. Men när man sitter med 250 kronor i månaden och har familj och hus att sköta och får en krona sidan, då kan det kanske ursäktas, att man likt Luther slänger bläckhornet i väggen.

Som bryggeriarbeterska 1897–1927

Upptecknat 1947 av C-H Tillhagen
efter fru Anna Jonsson, född 1867

Egentligen skulle jag ha blivit lärarinna. Jag var enda barnet och jag redde mig bra i skolan, och prästen var då så dan med mig, att han absolut ville ha

mig till lärarinna. Och jag begav mig av till Falun. Men på den tiden fanns inga riktiga transportmedel. Jag fick åka i en skrinnda, kallt var det och jag förkylde mej, så jag blev hes som en korp. Jag kunde varken sjunga eller tala knappt. Emellertid. Jag blev inte antagen.

Det skämdes jag för. Vet, det var så det brände i kinderna. Jag ville knappast vända om hem igen. Det var en skam tyckte jag som ingenting annat.

Men just då fick vi besök av en kulla, som kom från ett bryggeri. Hon talade om hur bra de tjänade efter dåtida förhållanden, och då jag tänkte på det där, och mitt misslyckande i Falun, fick jag för mig att bli bryggeriarbeterska.

I Eskilstuna

Nu var det så, att jag hade en moster i Eskilstuna på bryggeriet där, och det var väl orsaken att jag begav mej dit. Jag fick i alla fall arbete. Vi var bara fyra kullor där, så bryggeriet var inte så stort.

Vi hade det inte för fett. Vi hade 7:50 i veckan! Då fick vi arbeta nästan dag och natt, från tidiga morgonen till sena kvällen, ja, till och med på söndagen. Men så litet vi tjänade, så sparade vi ändå bra med pengar. Som regel växlade vi inte 5:an, utan sparade den ena efter den andra, tills vi fått ihop en 30–40 kronor då vi sände hem dem i rekommenderade försändelser. Vi var så snåla på alla sätt och vis.

Bostad hade vi gratis. Vi bodde alla fyra i ett litet rum med värme och allt. Men mat fick vi hålla oss med själva. Och fast den var billig, kostade den ju i alla fall litet. Ett kilo bröd kostade 25 öre, ett stycke fläsk fick man bra stort för 75 öre, potatis kostade bara en 6–7 öre kilot. Ett bröd till kaffet fick vi för 2 öre. Litet kött kunde man kanske också rå sig ibland. Så där levde vi. Men vi hade var vårt hushåll, våra små förråd att ta av. Men vi var alla lika snåla. Annars hade det inte gått.

Öl fick vi dricka så mycket vi ville. Och fast jag

aldrig tyckt om det, drack jag ganska bra, för det var nyttigt och släckte både hunger och törst. Det var mat i det.

Så där levde vi. Vi var ju ganska unga, så vi var väl ute på någon bal någon gång, men aldrig fick det kosta oss något. Nej, vi var väldigt rädda om slantarna.

I Norrköping

Hur det var så slogs visst bryggerierna i Eskilstuna och Norrköping ihop under samma ledning, och då skulle ett visst antal av oss flyttas över till Norrköping. Jag anmälde mig och sex stycken var vi då som skulle ge oss av. Jag kommer ihåg, att då vi kom till Norrköping, så var en liten pojke nere vid tåget och mötte oss. Vi var i våra bygdedrakter, och då vi så kom tågande genom gatorna, sex kullor högt, med en pojke i spetsen, skrek folk:

– Det kommer nya frälsningssoldater! Det kommer nya frälsningssoldater!

Och de följde oss genom stan, så att nattvakten fick stänga portarna till bryggeriet, för annars hade de kommit med in!

Och när vi kom fram, så var det en evinnerlig röra vi fick ta itu med. De föregående hade varit gamla gummor, och det hade väl varit både si och så med deras renlighet. Nu fick vi igen det. Vi fick skura och feja överallt, så att det blev snyggt och trevligt. Men sen gick det bra. Sen blev det fart i tillverkningen.

Vi var sex stycken som sagt var, och alla fick vi nu ta itu med sköljning. För att få ren smutsiga buteljer hade man här den metoden, att vi skakade hagel i flaskorna. Detta skulle ske med en viss rytm, och för att lära oss den, fick vi skaka alla på en och samma gång. Vi fick hålla tag i varann! Det var knepigt! Men det gick till slut. Var det särskilt mycket smuts fick vi ta särskilda trästickor att peta med. Alla var ju inte så där smutsiga, men det förekom. Så småningom fick man borstar att sticka in och skrubba

dem med. De var vridna järnhandtag med ivridet tagel i de där borstarna.

Arbetstiden var också här obegränsad. Vi kunde få börja klockan 5 på morgonen och hålla på till 8–9 om kvällen. Även om söndagarna fick vi hålla på. Och inte ett öre i ersättning för övertid! Nej pass vackert. Och 7:50 i veckan, var så god.

Även här hade vi gratis bostad, men vi bodde sex stycken i ett och samma rum. Men det var ju ett stort rum för all del, tre sängar på var sida. Maten fick vi sköta själva och det skedde på samma sätt som i Eskilstuna. Fria sängkläder hade vi och ved gratis. Öppen spis var det att laga maten i. Och under hela den tiden jag var där, åt jag inte ute en enda gång. Vi lagade till själva, snålade och skickade hem pengar.

I både Eskilstuna och i Norrköping var det så, att en äldre kulla förde vår talan, så att säga. Om bokhållarn ville oss något så vände han sig till henne. Hon hämtade också våra pengar, så att vi slapp gå alla. Hon skulle väl också ha som någon slags uppsikt över oss andra, om det nu behövdes, jag vet inte. Men någon större lön hade hon inte. Hon fick vara bas ändå. I Eskilstuna minns jag vi hade en kulla, som vi kallade för Bas-Anna.

Till Stockholm 1897

Ja, hur kom det sig att jag gav mig av till Stockholm? Det var mamma som sa:

– Du borde ta dig fritt litet. Res till utställningen i Stockholm! – Varför ska jag då? Kost på pengar?

Men hur det var jag gick och grunnade på det där, reste jag.

Jag gav mig av. Jag var knepig nog att ta in hos en kulla som var skyldig mig 25 kronor. På då viset fick jag igen mina pengar. Och det behövdes för det gick åt rysligt med slantar! Ingen förtjänst och bara utgifter, kan veta. I tre veckor gick jag här och tittade och tittade. Ofantligt mycket bekanta träffade jag – var dag flera stycken, alla på utställningen förstås! För

St Eriks bryggeri vid Kungsholmstorg på 1890-talet. Foto Bengt Orling. SSM.

den var vacker! Det var en utställning! Man kunde inte se sig mått!

Men hur det var, så började det bli så slut i kassan att jag måste ge mig hem och tjäna igen. Men nu hade jag knappast till biljetten. Nå, nu var det så, att jag hade gått till St Eriks bryggeri för att hälsa på ett par bekanta. Som jag står där och pratar får en bokhållare syn på mej. Han hette – va hette karln... Gud i himlen, vad jag är dum... Vad hette karln? Det var väl tusan... ska jag inte komma ihåg namnet på karlstackarn... Nej, nu är det stopp.

Hon ser stark ut! sa han till en kulla. Vet nån var hon bor? Och det visste en av dem, och kom hem till mej på kvällen och frågade, om jag ville börja i sköljningen på St Eriks bryggeri. Nu hade jag ju inte alls tänkt på det, men jag besinnade mig, och tänkte på att jag hade nästan tomt i kassan, och tänkte som så, en åtta dar kan jag väl stanna, så att jag får till hemresan.

Och så började jag, och så blev jag fast där. På St Erik tjänade man betydligt mer än de 7:50 man hade i Eskilstuna. Men det var hårdare fart. Här hade vi

ackord, och det gällde att sno sig om det skulle bli något till avlöningsdagen. Jag trivdes nog inte i början. Jag ville nog gärna resa tillbaka, men pengarna drog, förstås.

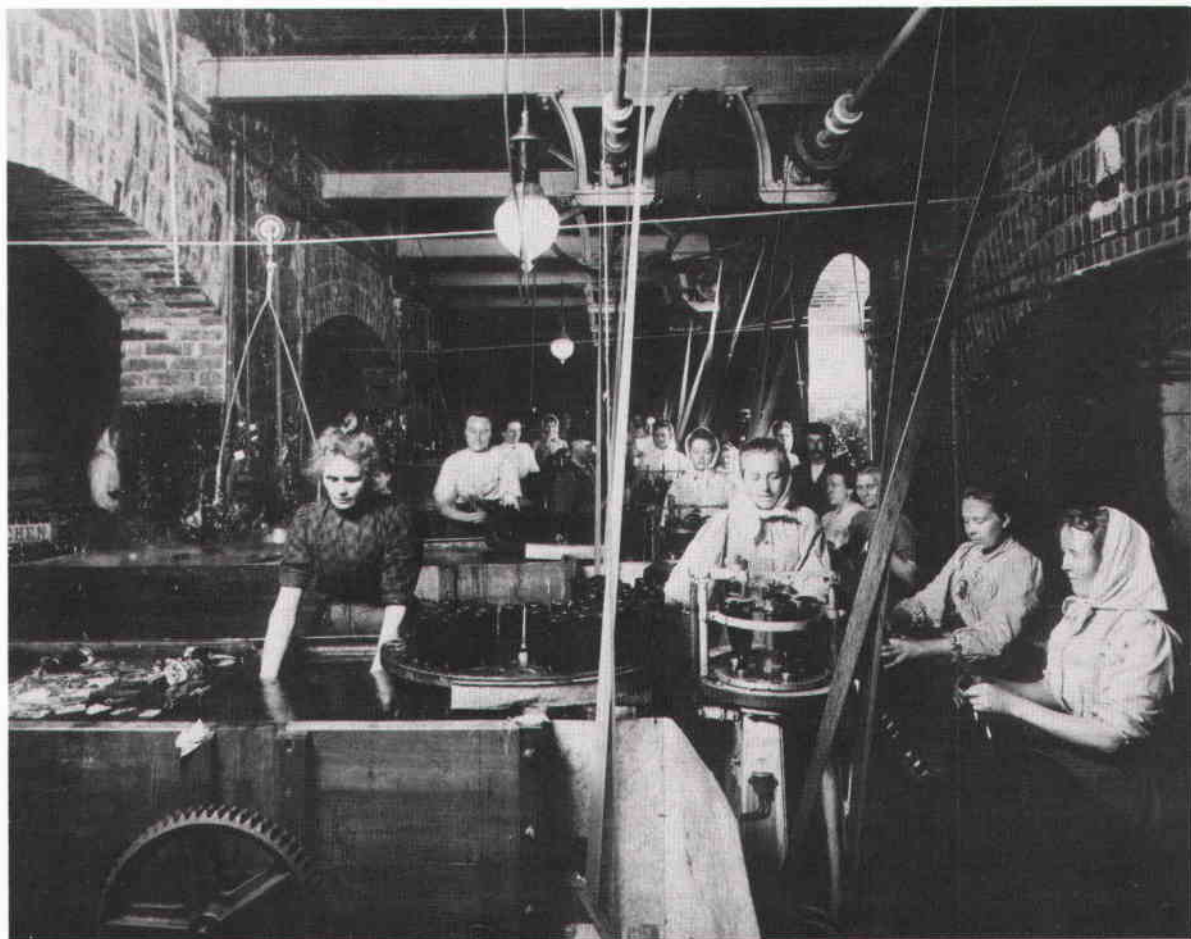
Vi hade ett hårt arbete. Tungt och slitsamt. Det var inget latmangöra, och man måste vara stark och kvick för att man skulle tjäna litet. Men redan från början tjänade jag säkert dubbelt, kanske tredubbelt mot i Eskilstuna.

Arbetet

Man började alltid i sköljningen, då man fick anställning. Så kom man till korkningen och allra sist till tappningen, som ansågs allra finast. Inkomsterna var emellertid lika för alla.

Det var mycket tungt arbete, som jag sade. Vi fick släpa och bära 100-korgar. Ja, springa med dem, och långa dem högt upp i travarna. Fort skulle allting gå.

Bryggeriarbeterskor i sköljen. Münchenbryggeriet 1901. Foto i SSM.

En kulla tog i ena änden och en annan i den andra, och så iväg. Jag minns hur vi i Norrköping och Eskilstuna fick hjälpa till med att lassa åt ölutkörarna, som själva gick där på gården som andra grosshandlare. Ja, även här i stan var de stinna. De tjänte pengar de där.

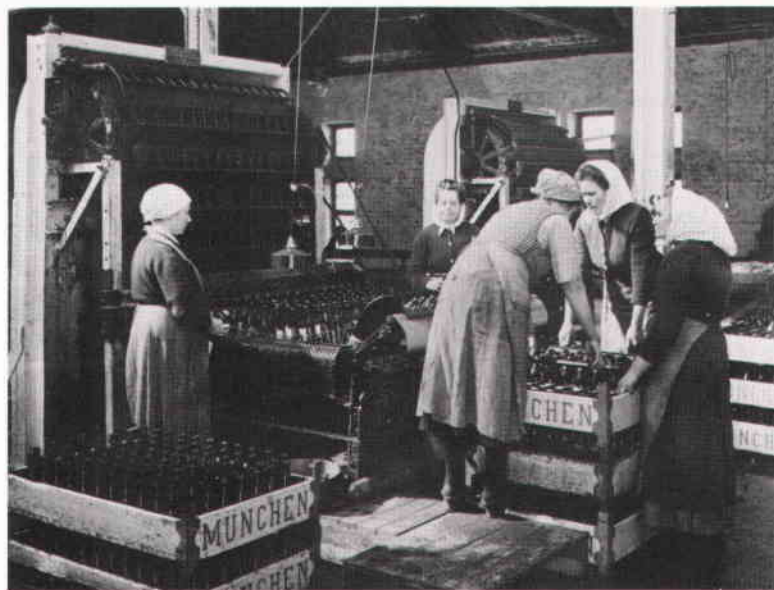
Och arbetet var inte alldeles riskfritt. Man skar sig lätt. I sköljningen skulle man först lukta i var butelj, så att man kunde sortera ut de som hade varit fotogen eller annan olja i. De andra lade man i en basång med hett vatten, och där kunde det hitta på och hända, att en eller annan butelj sprack sönder. När man sedan stack ner armarna för att röra om eller gripa tag i buteljerna skar man sönder sig mot skärorna. Det blev riktigt otäcka sår, för vattnet gjorde att man inte kände hur det skar. Men samtidigt blödde de ju och blev rena, så det hände mycket sällan att sådana där skärsår inflammerade. Man låg hemma ett par dagar, så att det läkte och sen var det till att börja skölja igen.

Sedan buteljerna sköljts, spolades de i särskilda duschmaskiner, som tog två flaskor åt gången, och sen skulle de vara rena. Samtidigt som de spolades synades de. Orena buteljer som upptäcktes i tappningen, fick vi böta för. Men det var inte många ören. Det drogs av vid veckoavlöningsens utbetalande.

I arbetet var vi klädda i trätöfflor och om vintertiden tjocka strumpor. Stort förkläde hade vi alltid, och då det var särskilt kallt en yllekofta. I början hade vi alltid vår dalmössa, men senare byttes den mot en halsduk.

Förhållandet till befälet

Vi klarade oss nog ganska bra. Det var nog ingen som ville strida med oss. Ja, det var en bokhållare, som hette Ljungholm. Han var litet stor av sig, och bar sig dumt åt med oss. Men en dag satte vi honom på en kärra och körde ut honom och tippade honom utanför dörren. Sen var han snäll och beskedlig.

*"Det var mycket tungt arbete. Vi fick släpa och bära 100-korgar."
Foto från Münchenbryggeriet 1921. SSM.*

Rekryteringen av kvinnlig personal

De allra flesta av oss var alldeles säkert kullor. Jag vet inte vad det berodde på. Det var kanske, att vi var så starka och arbetsamma. Men kom det någon till bryggeriet, så stannade hon nog sedan. Det var nog sällan kullorna gav sig av hem igen. Många gifte sig, en hel del med bryggeriarbetare.

Giftermål

Jag gifte mig med en bryggeriarbetare Jonsson, som närmast var lagerarbetare. Det var 1900 det där, nu är min man död sedan tio år tillbaka. Men en pojke har vi i alla fall.

De första tre åren efter det jag gift mej var jag hemma, men sedan tog jag arbete igen. Jag fick en bekant som jungfru, och på det viset gick det bra. Jag fortsatte sedan att arbeta vid St Eriks bryggeri ända

till 1927, då jag fyllde 60 år. Då hade jag varit där i 30 år och var berättigad till pension. Jag fick 75 kronor i månaden, och om det också inte är mycket så kan man ju ändå dra sig fram på det.

Då vi gifte oss 1900 var det lika svårt att få rum som i våra dagar. Jag ville nu ha ett rum eller allra helst en egen lägenhet. Så jag studerade tidningarna. Där stod en dag om en lägenhet i närheten. Jag rusade dit, och när jag kom dit så var det ju lång kö. Men jag var inte så buskablyg, jag tog mig småningom fram och in. Där satt en liten svart jude, och sade så mycket som så, att fick han inte 75 kronor för de möbler som fanns i rummet, så blev det inget rum att få. Vad skulle jag med möblerna. Jag ville inte ha dem. Men jag köpte dem och tog rummet. Sen skickade jag hem en del av möblerna, och sålde och gav bort en del.

Jag fick emellertid ta ledigt för att göra rummet snyggt. Men som jag höll på med rengöringsarbetet, kom värden och erbjöd mej en lägenhet på 1 rum och kök efter en familj som oförberett måste flytta. Den tog vi. Men lägenheten var så full av vägglus, så det fanns ingen möjlighet att bo där. Jag försökte alla medel, men inget hjälpte. Då måste vi flytta. Vi kom då till 7:an Pilgatan och där bodde vi i 37 år, eller ända tills vi flyttade hit till Kungsholmsgården. Vi har inte kostat på oss mycket i flyttningskostnader.

Öknamn

Jo, det fanns nog. Oss kullor kallade man efter gårdsnamnet, så vi fick inte precis några öknamn. Mej kallade kamraterna alltid Alm-Anna, för jag var från gården Alm. Karlarna däremot fick ju heta lite av varje. Det var Amerikanarn, och Bagarn och Murarn och allt vad det var.

Fester i arbetet

Före min tid lär det ha varit mycket fester vid bryggeriet. Man har berättat så. Det skulle ha varit jul-

fester och midsommarfester, riktigt stiliga fester med både det ena och det andra.

Och man berättade om en bryggmästare Pettersson, som var en riktig storkaxe. Han tjänade mycket pengar, och var en fin herre må tro. Hur många gånger han bytte kostymer om dagen var det ingen som kunde hålla räkning på. Skulle han ut och rida så fick han en dräkt, skulle han gå i lagerkällaren en annan. Så gick det för runt med byte på byte.

Men ledningen blev arg på-n, tyckte väl han tjänade för bra. Då skrev dom till-en:

– Vi ger er tre veckor att avveckla er verksamhet hos oss.

Men han var karl att svara dem. Han skrev: – Jag ger er tre dagar att ändra uppfattning.

Och det gjorde herrarna. Han blev allt kvar som förut.

En dag lät han arbetarna välja emellan om de ville ha fest eller om de ville, att han skulle sätta in en viss summa i deras pensionsfond. Alla valde festen förstås. Och det blev ett riktigt kalas, jag tror ute på Alhambra, så fint som ingen hade väl varit med om maken.

Trivsel

Ja, jag har mej väl själv att skylla förstås. Varför skulle jag ge mej till sköljerska? Kan nån förstå? Men jag var så illa tagen av att jag inte kom in vid lärarinneseminariet i Falun, så jag skämdes. Jag måste bort och så blev jag bryggeriarbeterska. Och det har gått det med. Jag har varit frisk och stark, inte sjuk en minut. Och jag har rätt mej bra. Barn och barnbarn har jag. Och här lever jag gott. Ett bra humör har jag också alltid haft. Och det är ganska viktigt. Jag tror inte jag ville byta bort det mot något annat arbete. Här sitter jag och dagarna går. Gummorna kommer in till mej och dricker kaffe, och kommer det några herrar på besök till hemmet, så nog skickar föreståndarinnan dem upp till mej. Men jag skickar iväg dem! Ja, vad skulle jag klaga på?